

Так, наприклад, CSWE запропонувала допоміжні дисципліни аналогі діючих базових на вибір, у доповнення до ступеню бакалавра, а також і предмети, які вчать на 4-місячних курсах на ступінь магістра. Консенсусу досягнуто не було.

Комісія CSWE з питань освіти та планування періодично повертається до цієї проблеми, намагаючись вирішити головні питання:

1. На скільки рівні навчання доповнюють одне одного?
2. Чи однакові базові знання рівнів бакалавра та магістра?
3. Які методи будуть ефективніші в оцінці структури та змісту курсу бакалавра та магістра?
3. Що поєднує базові рівні магістра та доктора?

ЛІТЕРАТУРА

1. Социальная педагогика и социальная работа в контексте международного сотрудничества. – М., 1997. – С.18.
2. Жмир В. Соціальна держава, соціальна політика, соціальна робота (Спроба концептуального аналізу) // Соціальна політика і соціальна робота. – 1997. - № 1(2). – С.5 – 11.
3. Энциклопедия социальной работы: В 3 т. – М., 1991 – 1994. Т.3.- С.204.
4. Григорьев С.И. Социология социальной работы как содействие осуществлению и реабилитации жизненных сил человека // Российский журнал социальной работы. – 1996. - № 2. – С.10 – 14.
5. Encyclopedia of Social Work (National Association of Social Workers). – N.Y., 1997.- Т. 2. - С.2238 – 2247.

УДК 378.14:376.56

АНІМАЦІЯ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ДО ПРЕВЕНТИВНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ ІЗ НЕБЛАГОПОЛУЧНИХ СІМЕЙ

Приходько В.М., аспірант

Запорізький державний університет

Зміни в житті суспільства, змісті і структурі загальної середньої освіти потребують вирішення проблеми підготовки вчителя, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, є об'єктом особистісного і професійного зростання, вміє досягти нової педагогічної мети.

Як зазначається в “Концепції розвитку загальної середньої освіти,” домінуючою стає підготовка **вчителя – вихователя**, який спроможний вийти за межі власного предмета, здійснювати міждисциплінарні зв'язки, усвідомлювати фахові знання в системі культури. Важливим є його вміння організувати навчальний процес як соціальну взаємодію, залучити особистісні ресурси учнів для вирішення завдань життєтворчості.

Реалізуючи гуманітарну природу своєї професії, вчитель як вихователь і організатор навчального процесу не обмежується оцінкою навченості учнів, а стимулює їхні особисті досягнення, не контролюючи, а поділяючи відповідальність за результати співпраці з ними [6, 9].

З огляду на нову ситуацію в соціально-економічному, політично-освітньому просторі України, коли превентивне виховання дітей дешевше ніж їх перевиховання, необхідно анімувати (від лат. animatio-оживлення, жвавість, захоплення) професійну підготовку майбутнього вчителя до роботи з дітьми із неблагополучних сімей.

За свідченням Г. Аммана, поняття соціально-культурної анімації з'явилося вперше в післявоєнній Франції, а потім у Великобританії. При цьому французьке поняття акцентувало в значній мірі культурний аспект, англійське-соціальний. Поступово через Європейську раду в Страсбурзі і ЮНЕСКО це поняття одержало розповсюдження в інших європейських країнах [1, 229].

У сучасній європейській анімаційній практиці виділяють дві головні течії: animation socio-educative (соціоосвітню), що спирається на освітній потенціал соціуму, соціального оточення, і animation socio-culturelle (соціокультурну), орієнтовану на створення умов для розвитку здатності індивідів і груп активно брати участь і управляти соціальною і політичною реальністю, у якій вони живуть [6, 106].

Провідні фахівці соціальної роботи визначають анімацію як свідому діяльність, спрямовану на розвиток і зміни соціального спілкування людей, громадських структур та вдосконалення умов для реалізації потенціалу різнобічних людських можливостей. Анімація розглядається як складова частина всієї соціальної діяльності, як нова соціальна професія. Вона включає всю проблематику вільного часу, а також проблеми молодіжного руху, скерованого на створення автономних молодіжних домів або центрів [1, 230].

Анімація-форма соціальної практики, спрямована на усвідомлення потенціалу індивідів, малих груп та співтовариств [7, 107].

Виходячи з положення про те, що людина все життя не перестає вчитися, педагоги-аніматори професійно використовують освітній потенціал засобів дозвілля для всіх вікових груп.

Слід погодитися з висновками Уолтера Лоренца про те, що анімація привертає увагу громадськості до соціальних проблем та індивідуальних негараздів переважно крізь призму освітніх можливостей, надаючи перевагу “спокійним” ділянкам соціальної активності, залишаючи іншим менш творчу, орієнтовану на кризове втручання, роботу [7, 110].

Анімаційний підхід потребує кардинальних змін у первинній і післядипломній професійній освіті вчителя. Зокрема підготовка майбутнього вчителя до роботи з дітьми із неблагополучних сімей пов'язується з утвердженням фундаментальної педагогічної освіти, розвитком педагогічної культури і соціальної зрілості особистості вчителя, удосконаленням всієї педагогічної освіти, що дають змогу фахівцеві повніше реалізувати превентивну функцію, виробити професійні цінності, оволодіти сучасними педагогічними технологіями превентивного виховання.

Превентивна функція (лат. praeventum-попереджувати, випереджати, застерігати), за визначенням М. Блума, передбачає науково обгрунтовані і своєчасно вжиті заходи, спрямовані на запобігання виникненню життєвих колізій в окремих індивідів та в групах ризику; збереження, підтримку й захист нормального рівня життя і здоров'я людей; сприяння в досягненні поставлених цілей і розкритті їхнього внутрішнього потенціалу (включаючи профілактику девіантності; викорінення джерел стресу й у самій людині, і в оточуючому середовищі тощо) [3, 369].

У спеціалізованих джерелах цю функцію називають також попереджувально-профілактичною, соціально-терапевтичною, іноді використовують її частину - як соціально-медичну функцію (превентивна госпіталізація, превентивна стимуляція).

Низький рівень готовності майбутнього вчителя до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей переважно зумовлений невідповідністю їх до виконання превентивної функції.

Більшість педагогів не отримала належної фахової кваліфікації з питань превентивного виховання, психологічно не готова до роботи з дітьми із неблагополучних сімей. Проблеми превентивного виховання дітей як представників певних неблагополучних сімей у школах і особливо в дошкільних установах занедбані, на них практично не зорієнтовані навчальні програми, зміст і характер виховної роботи.

Сім'я як соціально-педагогічний осередок суспільства досліджувалася багатьма вченими. Науковці (Ю.П. Азаров, Ф.С. Арват, С.В. Постовий, Л.К. Пелипенко, П.М. Щербань та ін.) визначали та описали тактику виховання в сім'ї і типи сімейних взаємин, що так чи інакше впливають на дитину, формування її особистості. У педагогічній літературі сім'ї, як одному із видів соціального інституту, поділяють на благополучні та неблагополучні. Існує різна класифікація типології неблагополучних сімей. Соціальні педагоги до неблагополучних сімей відносять сім'ї, де батьки зловживають спиртними напоями, ведуть аморальний спосіб життя, вступають у конфлікт з морально-правовими вимогами суспільства (припускаються різних видів правопорушень); сім'ї з низьким морально-культурним рівнем батьків; сім'ї зі стійкими конфліктами у взаємостосунках між батьками, батьками та дітьми; неповні сім'ї; сім'ї, зовні благополучні, що допускають серйозні помилки, прорахунки в системі сімейного виховання внаслідок невміння будувати правильні взаємини між членами сім'ї, низької педагогічної культури та неосвіченості [5, 232]. До неблагополучних ми відносимо також літні сім'ї, сім'ї які мають хворих дітей, дітей-інвалідів, дітей із затримками психічного розвитку; неповні сім'ї, багатодітні сім'ї, сім'ї з проявами різного роду насильства до членів сім'ї, особливо до дітей; цілеспрямованим залученням батьками дітей до правопорушень і злочинів.

Найбільш важкі проблеми, із якими зіштовхуються вчителі, сім'ї і діти в нашій країні зумовлені загальними і всебічними проблемами: убогість, безробіття, недоїдання, погане здоров'я, недостатність

освіти, незадовільні санітарні умови, погане житло або його відсутність, високий рівень захворювань та смертності, експлуатація дитячої праці, фізичне та психічне насильство, батьківська жорстокість. Жодна програма, у жодній державі не в змозі обійняти всі ці проблеми.

Досвід свідчить, що для вирішення багатьох з цих проблем повинні бути задіяні різноманітні фахівці, заклади і міністерства. Один шлях вирішення цих проблем - удосконалення знань, кваліфікації і освіти.

“Принципово нового розв’язання проблеми єдності виховання та навчання, - стверджують академік І.Д. Бєх та професор В.В. Радул, - можна досягти, змінивши всю систему освіти, її цілі, характер організації навчальної діяльності та характер соціальних взаємодій та взаємовідносин між головними учасниками навчально-виховної діяльності - вчителем та учнем. Важливим у цьому напрямку є відмова від узурпації вчителем свого соціального становища, виняткового права на знання істини, ненасильницьке втручання з позиції цього права в життя учнів, нав’язування своїх норм та уявлень, способу світу й способу думок” [2, 13].

Акценти в підготовці вчителя мають бути також перенесені з вивчення стандартних, інваріантних станів на механізми оволодіння новим, прилучення до перспективних моделей педагогічного досвіду й набуття власного в широкій і різноманітній практиці.

Підготовка спеціаліста до превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей має бути гнучкішою й адекватною запитам практики. Зокрема, у зв’язку із Указом Президента України “Про додаткові заходи щодо забезпечення виконання Національної програми “Діти України” на період до 2005 року” і введенням Закону України “Про загальну середню освіту” виникає необхідність внесення до навчальних планів вищих навчальних закладів додаткових дисциплін, спецкурсів, які мають забезпечити функціональну готовність педагога до забезпечення соціального захисту дітей та належного їх виховання, яке ґрунтується на здобутках українського національного та світового культурно-історичного досвіду, своєчасного виявлення функціонально неспроможних сімей та забезпечення здорового розвитку дітей, які в них виховуються; виховання, навчання дітей-сиріт, позбавлених батьківського піклування; запобігання дитячій бездоглядності, безпритульності, бродяжництва та жебрацтва; до роботи в різних типах загальноосвітніх навчальних закладів, профільних класах, з тими, хто має особливі здібності, але знаходяться у скруті.

Має бути передбачена підготовка педагогів спеціально для роботи в установах пенітенціарної системи України, хоспісних закладах, громадських та благодійних організаціях (фондах), Центрах соціальних служб для молоді; системі соціального обслуговування та соціальних служб в Україні, а також для роботи з “дітьми вулиці”, суїцидальними дітьми, групами ризику тощо.

Для підготовки майбутніх вчителів до роботи у середніх навчальних закладах різного типу небазових шкільних навчальних предметів, проведення позашкільної роботи та врахування професійних потреб замовника і задоволення особистісних освітніх інтересів студентів на відповідних спеціальностях запроваджуються спеціалізації. Особливість педагогічних спеціалізацій полягає в тому, що вони передбачають як поглиблений зміст відповідних спеціальностей, так і забезпечують необхідну фахову підготовку з новітніх напрямів превентивно-педагогічної діяльності (соціально-правовий захист дітей і молоді; дозвілзнавство; організація театрально-гурткової роботи; сімейне гувернерство; соціально-педагогічна робота з сім’єю; соціально-педагогічна робота з громадськими та молодіжними організаціями; соціальний менеджмент; соціальний супровід дитячого сімейного будинку та прийомної сім’ї; психолого-педагогічне консультування в реабілітаційних центрах; організатор соціально-виховної діяльності в школах інтернатного типу; соціальний супровід дітей з обмеженими функціональними можливостями; соціально-педагогічна профілактика девіантної поведінки). Спеціалізації вводяться на відповідних спеціальностях з урахуванням їх органічної спорідненості, наприклад, спеціальність - соціальний педагог; спеціалізація - соціальний супровід дитячого сімейного будинку та прийомної сім’ї. Варіанти поєднання спеціальностей, перелік спеціалізацій і їх поєднання із спеціальностями чи включення у відповідні спеціальності визначається Міністерством освіти і науки України в установленому порядку.

“А успішно розв’язувати ці питання, - підкреслює професор Б.С. Кобзар, - можна тільки за умов удосконалення всієї педагогічної системи. Такий підхід є обґрунтованим і значущим, особливо в плані проникнення системного аналізу у сферу педагогічної творчості і практики” [4, 47].

Професійна готовність до конкретного виду діяльності - це, на думку вчених, цілеспрямоване вираження особистості, що обіймає установку, погляди і переконання, систему відносин, мотивацію, емоційно-вольові та розумові якості, професійну компетентність та навички і вміння її практичного втілення.

Під професійною компетентністю вчителя з превентивного виховання дітей із неблагополучних сімей ми розуміємо сукупність науково-педагогічних знань, сформованість професійно-педагогічних умінь, навичок, ціннісних орієнтирів, що обумовлюють ефективне вирішення виховних завдань у процесі психолого-педагогічної превентивної профілактики та інших видів превентивної діяльності.

На наш погляд, превентивно-педагогічна компетентність обіймає такі чинники (види компетенцій):

- когнітивно-педагогічну - обізнаність з формами і методами превентивної роботи з неблагополучними сім'ями;
- конструктивно-виховну - планування, прогнозування, програмування, організація превентивно-профілактичної, педагогічно-корекційної роботи з неблагополучними сім'ями;
- комунікативну - уміння спілкуватися з неблагополучними сім'ями;
- оцінно-регулятивну - уміння оцінювати і регулювати попереджально-педагогічний аспект превентивної діяльності;
- операційну - комплекс вмінь та навичок, які забезпечують успішність здійснення превентивної функції вихователя.

Гуманізація педагогіки на сучасному етапі передбачає активний вплив на особистість превентивної діяльності. Вона включає оздоровлення оточуючого середовища, покращення умов основного виду діяльності учнів - навчального, дозвілля, побуту, проведення оздоровчих заходів, спрямованих на покращення процесу соціалізації учнів. Умовою ефективності превентивної діяльності є педагогічна, моральна суть цієї діяльності.

Оцінку ефективності превентивної діяльності необхідно пов'язувати з особистісною поведінкою, показником інтересу до здорового способу життя, а також показником рівня професійних знань [8, 341].

Українська незалежна держава знаходиться на складному етапі суспільно-економічного розвитку.

У сучасних умовах проблема поліпшення становищ дітей набуває особливої значущості. Її розв'язання залежить не тільки від сім'ї, а й від діяльності суспільних інститутів, які беруть участь у вихованні та навчанні дітей, сприяють їх соціалізації. Таким чином формується державна політика стосовно дітей як особливої соціально-демографічної групи суспільства, що має специфічні потреби та запити. У зв'язку з цим потребує активізації розроблення не тільки економічних, соціальних та правових, а й педагогічних заходів щодо створення умов для повного задоволення потреб і запитів дітей.

Специфіка та головна спрямованість соціальної політики стосовно дітей у сучасних умовах має сприяти, насамперед, зменшенню впливу на них негативних явищ, що виникають у ході реформування суспільства.

Швидке падіння рівня життя населення, пов'язане з ним безробіття, що торкнулося жінок більшою мірою, ніж чоловіків, негативно позначилися на їх становищі і призвело до появи таких антисоціальних явищ, як сексуальна експлуатація жінок і торгівля ними.

Торгівля жінками – всі дії, які здійснюються в процесі вербування чи переправлення жінок у межах країни і за кордон для роботи чи надання послуг шляхом застосування насилля чи погрози насилля, боргової кабали, обману чи іншого примусу. На сьогодні цей "бізнес" є одним з найбільш прибуткових у світі (після торгівлі зброєю та наркотичними речовинами).

Про цю гостру для світового суспільства проблему, яка тепер торкнулася й України, відкрито було проголошено на IV Всесвітній конференції зі становища жінок у Пекіні (4-5 вересня 1995 р.).

Питання захисту жінок від усіх видів насильства є складовою частиною Національного плану дій на 1997 – 2000 роки щодо поліпшення становища жінок і підвищення їх ролі в суспільстві, затвердженого Постановою кабінету Міністрів України від 8 вересня 1997 року №993.

Останні дев'ять років з України здійснюється експорт жінок на світові ринки інтимного бізнесу в Турцію, Польщу, Угорщину, Чехію, Німеччину, Грецію, Росію, Арабські Емірати, Ізраїль, Сполучені Штати Америки та інші країни. У міжнародній системі Україна ідентифікована як країна - постачальниця жінок на ці ринки.

Мотиви виїзду жінок за кордон є різними: пошуки роботи в умовах безробіття, намагання матеріально забезпечити свою сім'ю (дітей, батьків), бажання професійної самореалізації, прагнення отримати престижну освіту, бажання "побачити світ"; втілити мрії про "красиве життя", вдало вийти заміж тощо. Проте, як правило жінки потрапляють у тенета секс-торговців та їх агентів.

Основні прибутки від існування цього нелегального бізнесу отримують закордонні кримінальні угруповання. Що стосується порушення проти них кримінальних справ, то в цьому випадку довести провину посередників та торговців живим товаром дуже складно, практично неможливо, тому що "угода" здійснюється на території однієї країни, а сам злочин – примусове заняття проституцією – на іншій. Злочинці вдало використовують необізнаність жінок із законодавством своєї країни і країн, куди вони виїжджають. За даними неурядової організації "La Strada – Україна" тільки 15% жінок, що виїхали на роботу за кордон та змушені займатися там проституцією, усвідомлювали до виїзду, якою діяльністю їм доведеться займатися. Майже 40% жінок зовсім не знали, де і ким вони будуть працювати (вони були

згодні на будь-яку роботу), 25% були впевнені, що працюватимуть офіціантками, продавцями, доглядатимуть за хворими дітьми тощо.

3 травня 1997 року в Україні розпочалася програма неурядових організацій “Запобігання торгівлі жінками в країнах Центральної та Східної Європи”, метою якої є проведення широкої кампанії в засобах масової інформації, впровадженню освітніх програм, надання юридичної, та психологічної допомоги жінкам, що стали жертвами злочину.

Зважаючи, що потенційними жертвами насильства щодо жінок, у т.ч. й торгівлі ними, є учениці й студентки закладів освіти, діяльність педагогів у цьому напрямку через виховну роботу, правовий і моральний вплив є надзвичайно важливою суспільно корисною справою.

Складність проведення виховної роботи із зазначеного питання полягає в тому, що для України питання “торгівлі людьми” – нове, воно навіть не зафіксоване у діючому законодавстві.

Немає також повної інформації про реальну кількість українських жінок, втягнених у міжнародну торгівлю людьми. Не афішують із моральних причин свій гіркий досвід самі жертви насильства. Тим більше питання інформованості населення щодо торгівлі жінками стає справою актуальною і суспільно важливою.

При організації виховної роботи з учнями із зазначеної проблеми ми використовуємо різноманітні форми роботи:

- вивчення міжнародних та державних актів: Загальна декларація прав людини; Декларація прав дитини; Конвенція ООН про права дитини [1989]; Конституція України; Конвенція щодо поліпшення становища жінок в Україні; Кримінальний кодекс України [стаття 210];
- проведення бесід, диспутів за матеріалами періодичної преси (журнали: “Я жінка”, “Пані” та ін.; газети: “Киевские ведомости”, “Всеукраинские ведомости”, “Факты”, “Миг”, “Индустриальное Запорожье”, “Панорама”, “Суббота”, “Наш город” та ін.);
- лекції фахівців (юристів, лікарів, психологів, соціальних педагогів, працівників органів внутрішніх справ);
- перегляд та обговорення телевізійних передач “Табу”, “Саме той”, “Сніданок з 1+1”, “Моя семья”, “Ищу тебя”, а також документального фільму “Купленные и проданные”;
- зв’язок з неурядовою організацією “La Strada – Україна”, яка на безплатній основі дає консультації тим, хто вирішив виїхати на роботу за кордон, а також надає допомогу потерпілим, приймає замовлення на проведення лекцій у закладах освіти України.

Ми розглядаємо зазначену проблему як серйозну, важку, тривалу в часі, що потребує для вирішення спільних зусиль школи, державних і громадських організацій, залучення засобів масової інформації, об’єднаних дій освітян і сім’ї.

Поки що школа проводить виховну роботу із зазначеної проблеми під час викладання правознавчого і гуманітарного циклу та в позанавчальний час. Головне запобігти тому, щоб жінки України не були товаром купівлі-продажу, не опинились у безвихідному становищі, не були змушені жити в нелюдських умовах.

Підсумовуючи, слід сказати, що якісна анімація підготовки майбутніх вчителів до превентивного виховання учнів із неблагополучних сімей, яка є дієвим засобом професіоналізації превентивно-педагогічної діяльності, об’єктивно пов’язана із педагогічною культурою і розвитком соціальної зрілості особистості вчителя. Саме “соціальна зрілість вчителя, як якість і рівень розвитку його особистості, дозволяє педагогу відмовитися від наявних стереотипів діяльності, розробляти та реалізовувати практично особистісні розвивальні шляхи навчально-пізнавальної діяльності учнів” [2, 13], а культура взаємодії вчителя - це показник того, яким чином, за допомогою яких педагогічних завдань, способів, взаємостосунків вчителя, вдається реалізувати взагалі соціально значущі принципи навчання та виховання [2, 17].

ЛІТЕРАТУРА

1. Амман Г. Социально-культурная анимация в Швейцарии //Теория и практика социальной работы: отечественный и зарубежный опыт: В 2-х т. - Москва-Тула, 1993. - Т. 1. - С. 229-237.
2. Бех І., Радул В. Педагогічна культура і розвиток соціальної зрілості особистості //Наукові записки. - Вип. 32.4.1. - Серія: Педагогічні науки. - Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка., - 2001. - С. 12-17.
3. Блум М. Профилактика в социальной работе //Энциклопедия социальной работы: В 3-х т. - М., 1994. - Т. 2. - С. 369.

4. Кобзар Б. Педагогічні системи, педагогічні процеси й педагогічні технології //Наукові записки. - Вип. 32.4.1. - Серія: Педагогічні науки. - Кіровоград: РВЦ КДПУ ім. В. Винниченка, 2001, - С. 12-17.
5. Коваль Л.Г., Зверева І.Д., Хлебик С.Р. Соціальна педагогіка /Соціальна робота: Навч. посібник. - К.: ІЗМН, 1997. - С. 232.
6. Концепція розвитку загальної середньої освіти //Освіта України. - 2000. - 16 серпня. - с. 8-11.
7. Лоренц Уолтер. Социальная работа в изменяющейся Европе. - Амстердам - Киев, 1997. - 199 с.
8. Оржеховська В.М. Профілактика правопорушень серед неповнолітніх. - К., 1996. - 384 с.

УДК 371.134:37.037.2

СУБ'ЄКТИВНІ ФАКТОРИ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛЯ ЯК ВАЛЕОЛОГІЧНА КАТЕГОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

Приходько М.І., д.пед.н., професор

Запорізький державний університет

В останні роки значного розвитку набув новий напрямок соціальної педагогіки - валеологічний.

Валеологія (від лат. Valeo, valitum, valeve) синонімічна таким значенням, як здоровий, сильний, вольовий, кріпкий, міцний, дійовий, впливовий, важливий, слухний, проте багатьма дослідниками розглядається однобічно - або з точки зору здорового способу життя, або ж з медичної.

А ось як дійовий суб'єктивний фактор педагогічної діяльності не розглядається.

Педагогіка - особлива сфера людської діяльності, бо в ній переважне значення мають вияви індивідуальних, особистісних стосунків, світоглядних установок вчителя, вихователя.

Суб'єктивний фактор - складний сплав ділових якостей, направленості, інтересів, ціннісних орієнтацій особистості, її емоційних і психічних станів. Проявляється цей фактор у повсякденній взаємодії, співробітництві, спілкуванні вчителя з учнями, у навчально-виховній роботі, організації різних видів їх урочної і позакласної діяльності, в оціночних судженнях, особистих симпатіях і антипатіях, у великій кількості найтонших нюансів, із яких складається професійний, діловий почерк вчителя, стиль його взаємин з дитячим і педагогічним колективом, батьками учнів.

Особиста позиція педагога може мати як позитивний, так і різко негативний вплив на ставлення учнів до школи, на їх працездатність, успішність, поведінку, на психічне і фізичне самопочуття.

Проблеми джерел суб'єктивних проявів педагогічної майстерності, професіоналізму досліджувались нами багато років. Монографічно вивчений досвід роботи 10 міських шкіл, 50 учителів; проведений порівняльний аналіз результативності діяльності 200 педагогів; опрацьовані матеріали бесід, анкетних відповідей більше 2000 учнів підліткового і старшого віку. Матеріали досліджень переконують, що суб'єктивний фактор - це не тільки професійна майстерність, особистісні прояви вчителя чи його відношення.

Зокрема, ізольовано ці компоненти не здійснюють цілісного, інтенсивного впливу на учнів.

Вивчення шкільної практики показало, що однією з діагностичних ознак впливу суб'єктивного фактора педагога на особистість учня зіставлення школярів до вчителя: а) як до професіонала, спеціаліста і як до людини; б) до предмета, який ним викладається; в) до сфери діяльності, пов'язаної з цим предметом (до професії, спеціальності).

Звичайно, ці показники виявляють стійку позитивну корекцію між собою.

Так, наприклад, нами було виділено групу вчителів, які дають стійкі і дуже високі результати педагогічної діяльності. Високий рейтинг цих педагогів серед учнів (який досягав 80-85%) був показником їх інтересів до предметів, які ними викладаються (до 60-70%); багато учнів (до 45%) мають намір вибрати для себе професію чи спеціальність пов'язану з предметом, який викладає вчитель.

Незважаючи на велику подібність у результатах своєї діяльності, ці вчителі дуже відрізняються один від одного характерами, особистими якостями, педагогічним почерком, типом взаємовідносин з учнями,